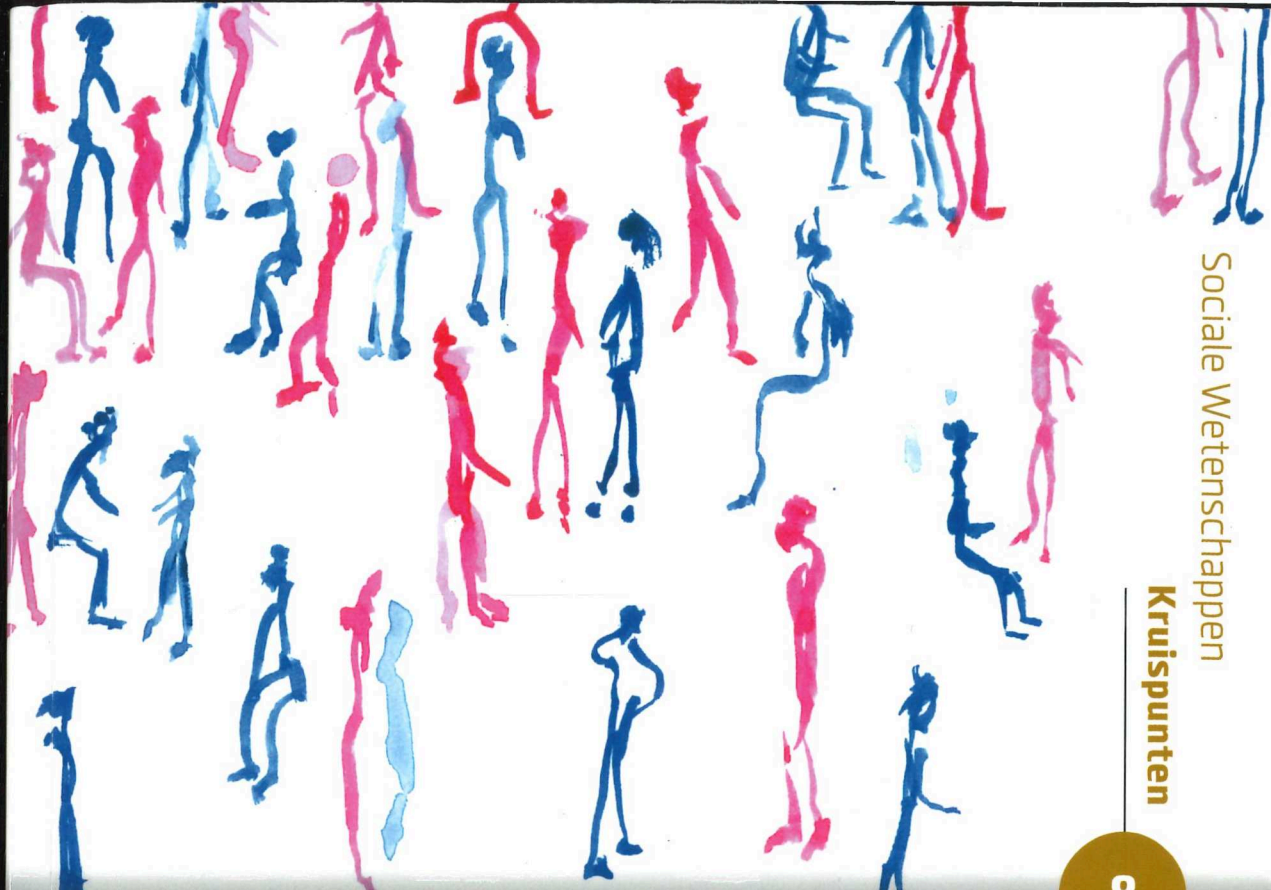

Sociale Wetenschappen

Kruispunten

8

Hebben ze zin?

Levensbeschouwelijke vakken in het onderwijs

Christian Van Kerckhove, Katrien De Maegd,
Frank Stappaerts, Papatya Dalkiran
& Joris Van Poucke (red.)

Garant

Inhoud

Inleiding	7
<i>Christian Van Kerckhove, Katrien De Maegd, Frank Stappaerts, Papatya Dalkiran & Joris Van Poucke</i>	
Contextualiteit en maatschappelijk belang van de levensbeschouwelijke vakken in Vlaanderen	11
<i>Maurice van Stiphout</i>	
Levensbeschouwing: geen vak zoals de andere	27
<i>Roger Standaert</i>	
Leerplan joodse godsdienst	45
<i>Een blik op levensbeschouwelijke leerplannen Moses Mund</i>	
Leerplan islam	49
<i>Kernvisies en de fundamentele doelstellingen Omer Berktaş</i>	
Leerplan rooms-katholieke godsdienst: de ontdekking van de binnenkant	57
<i>Het vak rooms-katholieke godsdienst vandaag Didier Pollefeyt & Hein Van Renterghem</i>	
Kernvisie en fundamentele doelstellingen van de leerplannen orthodoxe godsdienst	63
<i>Philippe De Bruyn</i>	
Mag ik op school mijn bril ophouden?	71
<i>Kernvisies en fundamentele doelstellingen van de leerplannen protestants- evangelische godsdienst Erika Voskuil</i>	

De leerplannen niet-confessionele zedenleer basisonderwijs en secundair onderwijs	77
1 emancipatorisch project van 5 procesdoelen en 9 themavelden <i>Christophe Van Waerebeke</i>	
De zin van levensbeschouwelijke vakken	87
Levensbeschouwing als fundamenteel onderdeel van bildungsonderwijs <i>Papatya Dalkiran</i>	
Levensbeschouwelijke vakken? Ja natuurlijk!	97
Een bijdrage vanuit rooms-katholieke godsdienst <i>Hein Van Renterghem</i>	
Wat is de bijdrage van de levensbeschouwelijke vakken aan het onderwijs en waarom zijn ze noodzakelijk?	105
Een analyse vanuit islamitisch perspectief <i>Ahmed Azzouz</i>	
Levensbeschouwelijke vakken in het onderwijs: hun intrinsieke waarde voor individu én samenleving	115
Een vrijzinnig-humanistisch perspectief <i>Jan Van Vaek</i>	
Op de brug tussen leren en leven	131
Een reflectie op de vraag of het behoud van levensbeschouwelijke vakken wenselijk, noodzakelijk is. Of net niet? <i>Lieve Van Daele</i>	
De zin van levensbeschouwelijke vakken in het officieel onderwijs	143
<i>Rik Pinxten</i>	
Korte nabeschuiving	153
<i>Claudia Claes</i>	
Over de auteurs	155

Leerplan rooms-katholieke godsdienst: de ontdekking van de binnenkant

Het vak rooms-katholieke godsdienst vandaag

Didier Pollefeyt & Hein Van Renterghem

*"Achter alles zat een verhaal. Alleen wie alle verhalen kende, kende de wereld. En het kon haast niet anders of achter de hele wereld met al haar verhalen zat ook weer een verhaal, dat dan dus ouder was dan de wereld. Dat verhaal zou je te weten moeten komen!" (H. Mulisch, *De ontdekking van de hemel*, Amsterdam, De Bezige Bij, 2009, p. 706)*

Het vak rooms-katholieke godsdienst verschijnt in het Vlaamse onderwijs in twee gedaantes, enerzijds als verplicht vak voor alle leerlingen in het katholiek onderwijs, anderzijds als keuzevak in een reeks van levensbeschouwelijke vakken in het officieel onderwijs. Hoewel deze contexten verschillend zijn, wordt het vak wel overal door dezelfde visie gedragen, zoals voor het eerst geformuleerd in opdracht van de verantwoordelijke Vlaamse bisschoppen: 'Het vak r.k.-godsdienst in de scholen in Vlaanderen' (1996). De visietekst van de bisschoppen maakt een onderscheid dat cruciaal is voor het goed begrijpen van doel en opzet van het vak, met name het onderscheid tussen 'godsdienstonderwijs' en 'catechese'. Telkens opnieuw wordt in publieke discussies het vak rooms-katholieke godsdienst *als catechese* beschouwd (en soms bekritiseerd), terwijl het uitdrukkelijk de bedoeling is van de inrichtende instantie om het vak *als godsdienstonderwijs* te zien. Wellicht situeert zich ook hier een belangrijk verschil met de (meeste) andere levensbeschouwelijke vakken die vaak wel een uitdrukkelijke catechetische insteek hanteren. Waarin bestaat het verschil tussen catechese en godsdienstonderwijs? Catechese is gericht op mensen die gelovig zijn, en die het (i.c. christelijk) geloof als beslissend aangenomen hebben voor hun leven en heil. Catechese krijgt vorm binnen de kerkgemeenschap. Godsdienstonderwijs richt zich tot iedereen,

christelijk gelovigen en anders- en niet-gelovigen. Godsdienstonderwijs krijgt vorm binnen een school- en klasgemeenschap, en deze is divers en pluraal. Catechese is daarenboven gebaseerd op vrijwilligheid. Catechese in de vorm van geloofsinitiatie en -verdieping kan nooit opgelegd worden want in strijd met de vrijheid van godsdienst en geweten. Godsdienstonderwijs echter krijgt vorm in de context van leerplichtonderwijs. Anders gezegd, de leerlingen zitten er niet vrijwillig. Daarom kan godsdienstonderwijs nooit zomaar catechese zijn. Natuurlijk zou men kunnen argumenteren dat leerlingen in het katholiek onderwijs hiervoor vrijwillig gekozen hebben, en dus ook voor het volgen van het vak rooms-katholieke godsdienst; en dat in het officieel onderwijs men ook andere keuzemogelijkheden heeft. Maar in alle onderwijsnetten zitten leerlingen in het vak godsdienst die niet uitdrukkelijk vanuit geloofsovertuiging voor het vak gekozen hebben. Er zijn veel redenen om voor het katholiek onderwijs te kiezen, en zelfs om het vak rooms-katholiek godsdienst te kiezen in het officiële net. Omdat we dus niet met een homogene groep katholiek gelovigen te maken hebben, kan het vak godsdienst onmogelijk als catechese opgevat worden. Dit heeft vergaande gevolgen. Het uitgangspunt kan immers niet zijn dat alle leerlingen katholiek zijn of het zouden moeten worden. Het vak vertrekt daarentegen van de erkenning en het fundamenteel respect voor de beginsituatie en de levensbeschouwing van de leerling, wie hij of zij ook is, wat hij of zij ook gelooft. En vandaag is deze beginsituatie meer dan ooit complex, pluraal, polyfoon. In de klas ontmoeten we een veelheid van overtuigingen en deze pluraliteit is niet alleen te vinden tussen de leerlingen, maar ook in de leerling zelf. Het vak rooms-katholieke godsdienst erkent en waardeert deze beginsituatie, wil leerlingen er bewust van maken en deze situatie tot uitgangspunt van het klasgebeuren maken. Daarmee is meteen het eerste basisdoel van het rooms-katholiek godsdienstonderwijs geschetst: "Zich bewust worden van en zich levensbeschouwelijk uitgedaagd weten door de pluraliteit van zinaanbod (levensbeschouwingen) in onze hedendaagse leefwereld en samenleving". Toch is het vak geen neutraal of vergelijkend vak godsdienstwetenschappen of levensbeschouwingen. Wel integendeel, het vak vertrekt uitdrukkelijk vanuit een *katholiek* voorkeursperspectief. De keuze voor het respect en de openheid voor een veelheid aan levensbeschouwingen (eerste doelstelling) is niet ingegeven door een soort van formele tolerantie of onverschilligheid, maar is precies gemotiveerd *vanuit* de voorkeur voor het katholiek perspectief. Het is *juist omdat* de leerkracht in een gelovig perspectief staat, dat hij zich open, verdraagzaam, respectvol moet opstellen ten aanzien van de levensbeschouwelijke veelheid. Men kan hier verwijzen naar de stelling van het Tweede Vaticaans Concilie die stelt dat andere levensbeschouwingen

“niet zelden een straal weerkaatsen van de Waarheid, die alle mensen verlicht”. Het is *precies omwille* van de belijdenis van het beeld van God in elke mens en omwille van de universele liefde van Christus dat het vak rooms-katholieke godsdienst ook het beeld van God in elke mens zal erkennen en de andere met liefde zal bejegenen. Aandacht voor pluraliteit betekent dus geenszins dat het vak haar eigen perspectief zou relativeren. Integendeel, *juist omdat* men de levensbeschouwelijke veelheid erkent, is het voor de leerkracht godsdienst ook gemakkelijker – en meer noodzakelijk – om ook de particulariteit van het christelijk verhaal te laten zien en horen in de klas. Dat noemen we ‘identiteit binnen diversiteit’. Dat is de tweede basisdoelstelling van het vak godsdienst: “Het zinaanbod van het christelijk geloof kennen en plaatsen in de context van levensbeschouwelijke pluraliteit”. Het is dus niet de bedoeling van het vak om alles te harmoniseren of alle leerlingen expliciet of impliciet christelijk te ‘dopen’, maar veeleer om leerlingen in de veelheid de eigenheid en de kracht van het christelijk verhaal te leren kennen. Dit gebeurt niet op een neutrale of zakelijke manier, zoals men een archeologische vondst beschrijft, of een museumcatalogus toelicht; maar op een geëngageerde manier, vanuit de kracht van het binnenperspectief. Het vak verwacht dat de leerkracht de rol van getuige op zich neemt: hoe hij of zij de christelijke traditie heeft toegeëigend en wat dit kan betekenen voor leven en menselijk streven naar zin en geluk. Wanneer andersgelovigen over het katholiek geloof spreken, eindigt men vaak in voorstellingen waarin gelovigen zich niet kunnen herkennen. In het vak rooms-katholieke godsdienst krijgen leerlingen de kans om zich te confronteren met iemand die vanuit het binnenperspectief laat zien, in alle sterke en kwetsbaarheid, wat het betekent om vanuit dat geloofsperspectief te denken, te handelen, te geloven. Deze confrontatie gebeurt in alle vrijheid omdat noch uitgangspunt noch eindpunt hoeft te zijn dat de leerling christen of katholiek is of het zou moeten worden. Dat brengt ons tot de derde doelstelling van het vak: “Vanuit het inzicht van het plurale levensbeschouwelijke karakter van het menselijke spreken, denken en handelen, en in dialoog met het zinaanbod van het christelijk geloof in deze context zich rekenschap geven van het eigen levensbeschouwelijk profiel”. Anders gezegd, het vak wil leerlingen uitnodigen om finaliter *hun eigen* levensbeschouwelijke keuzes te maken. De uitkomst van het vak kan dan ook verschillend zijn voor verschillende leerlingen, behalve dat alle leerlingen dienen te komen tot grotere levensbeschouwelijke bedachtzaamheid, tot een eigen reflectie over zingeving en tot interlevensbeschouwelijke vaardigheden. Voor gelovige leerlingen kan het vak een catechetisch of geloofsverdiepend effect hebben. Voor bepaalde leerlingen zal het een nieuwe of hernieuwde kennismaking

zijn met het christelijk geloof. Sommige andersgelovige leerlingen zullen in confrontatie met de dynamiek van het vak meer bewust worden van hun eigen religieuze opvattingen en geloofshoudingen. Agnostische, atheïstische of onverschillige leerlingen zullen de christelijke traditie (enkel) leren kennen als een deel van onze cultuur, als een belangrijke sleutel om ons ergoed te kunnen lezen, als uitnodiging om de dialoog met het geloof en gelovigen op een respectvolle wijze aan te gaan.

Het is erg belangrijk dat in het vak rooms-katholieke godsdienst deze drie basisdoelen *samengehouden* worden: ze hebben elkaar nodig en ze versterken elkaar. Enkel lesgeven over een veelheid aan levensbeschouwingen herleidt het vak tot een cursus vergelijkende levensbeschouwingen die geen recht doet aan de interne dynamiek van de religies. Men kan geen levensbeschouwelijk engagement leren en waarderen als elke vorm van engagement vanuit een binnenperspectief tussen haakjes moet gezet worden. Enkel lesgeven vanuit de kracht van het christelijk verhaal herleidt het vak tot catechese en doet geen recht aan de gewetens- en godsdienstvrijheid van leerlingen in plichtonderwijs. Het onderschat de plurale context en de andere levensbeschouwingen die in de klas aanwezig zijn en legt de interlevensbeschouwelijke dynamiek stil. Enkel aandacht besteden aan de zingroei van de leerlingen riskeert het vak te herleiden tot zingeving als een soort van autonome, antropologische activiteit die zich niet meer laat voeden aan wat tradities, religies en culturen van binnenuit bieden. Het is in de dynamiek van de drie perspectieven dat een rijke pedagogische omgeving wordt gecreëerd waarin leerlingen zelf een 'binnenkant' kunnen ontwikkelen. Het vak godsdienst is zo een oefenplaats voor persoonsvorming en een oefenterrein voor een kwalitatief-pluralistische samenleving. Op 14 januari 2019 werd het leerplan rooms-katholieke godsdienst secundair onderwijs geactualiseerd. Niets van wat hierboven beschreven staat, wordt daarbij teruggedonnen. Integendeel, het geactualiseerde leerplan wil deze integrale dynamiek nog versterken. Wat is er dan recent veranderd? We noemen graag vier zaken op. Vooreerst werden 349 nieuwe ingrediënten vastgelegd, in drie groepen, die allemaal in het godsdienstonderwijs aan bod dienen te komen. Er is vooreerst de groep ingrediënten rond de christelijke traditie, het tweede basisdoel van het leerplan. Gezien de toenemende secularisering en detraditionalisering zijn minder en minder leerlingen van thuis uit spontaan vertrouwd met de christelijke traditie. Tegelijk is er vanuit de samenleving een steeds grotere vraag naar kennis van onze christelijke wortels. De nieuwe ingrediëntenlijst wil ervoor zorgen dat de christelijke traditie over de zes jaar van het secundair onderwijs

exhaustief
samen me
Sinds het le
gewijzigd.
dienstles te
de digitalis
leerplan oc
In de 'com
wordt som
(derde en f
vruchtbaar
seerde leer
keuzevaar
hen aanspr
rooms-kath
project van
katholieke
school zou
van de kath
loogschool
godsdienst
het leerplan
geen vrijbli
dering, gee
de katholie
hoewel nie
het vak god
en het vak g
ook in het o
met de heer
op de interl
immers zo g
verlenen aa
tegelijk ook
deze uitnoc
Op die man
toekomstige
heid op een
Een samenl

exhaustief en systematisch aan bod komt. De tweede lijst ingrediënten hangt samen met het eerste basisdoel: kennis van de maatschappelijke context. Sinds het leerplan 20 jaar geleden werd gepubliceerd is deze context grondig gewijzigd. Er werden nieuwe ingrediënten ingevoerd die vandaag in de godsdienstles ter sprake moeten komen, zoals mindfulness, of binair denken, of de digitalisering van de werkelijkheid. Ten derde schenkt het geactualiseerde leerplan ook uitdrukkelijk aandacht aan het zinzoeken van de leerling zelf. In de 'competitie' die soms heerst tussen 'pluraliteit' en 'christelijk verhaal' wordt soms de leerling uit het oog verloren; terwijl het in de eerste plaats (derde en finale basisdoel) moet gaan over zijn of haar menswording in de vruchtbaar gemaakte spanning tussen identiteit en diversiteit. Het geactualiseerde leerplan formuleert daarom een hele reeks ingrediënten die leerlingen keuzevaardig moeten maken, tot existentiële verdieping kunnen leiden of hen aanspreken in hun levensbeschouwelijke groei. Ten slotte speelt het vak rooms-katholieke godsdienst een bijzondere rol in relatie tot het pedagogisch project van de school. Voor het katholiek onderwijs is dat het concept van de katholieke dialoogschool. Er wordt wel eens de vrees geuit dat de dialoogschool zou leiden tot een relativisering of zelfs een relativisme ten aanzien van de katholieke identiteit van de school. De idee van de katholieke dialoogschool is echter conform met het concept van het vak rooms-katholieke godsdienst en komt er zelfs voor een groot deel uit voort. De actualisatie van het leerplan rooms-katholieke godsdienst moet dit nog duidelijker maken: geen vrijblijvende dialoog, geen neutraliteit, geen louter vergelijkende benadering, geen buitenperspectief; maar engagement vanuit en in dialoog met de katholieke traditie. In die zin speelt het vak godsdienst een belangrijke, hoewel niet de enige rol in het project van de katholieke dialoogschool. In het vak godsdienst wordt de katholieke traditie expliciet ter sprake gebracht en het vak geeft op klasniveau vorm aan de katholieke dialoogschool. Maar ook in het officieel onderwijs is het geactualiseerde leerplan meer compatibel met de heersende pedagogische dynamiek, door in het bijzonder in te zetten op de interlevensbeschouwelijke competenties. De nieuwe ingrediënten zijn immers zo gekozen dat ze toelaten om levensbeschouwelijke gastvrijheid te verlenen aan leerlingen die andere levensbeschouwelijke vakken volgen, maar tegelijk ook voorbereiden om zich te laten uitnodigen door de andere en om deze uitnodiging met respect en waardering te aanvaarden en aan te gaan. Op die manier wil het vak rooms-katholieke godsdienst ook bijdragen aan een toekomstige samenleving waarin burgers ondanks en in hun verscheidenheid op een verdraagzame en respectvolle wijze met elkaar kunnen omgaan. Een samenleving heeft er belang bij – omwille van haar eigen toekomst – om

vakken die zich voor een dergelijk maatschappelijk project willen engageren niet alleen te tolereren omdat het nu eenmaal in de grondwet staat maar ook actief te ondersteunen en te koesteren.

1. Inleid

*"De ortho
openbar
vanuit de*

Historisch
te ontplooi
de interne
met de ma

2. Integ

Een fundam
heen de he
slechts zin
aan de ban
gelovigen.
de spirituel
maatschap

-
- 7 Bronnen
ken
 - 8 Brochure
vakken, s